

Prágai András emlékei

A kolozsvári református kollégium nagykönyvtárának exlibris-gyűjteményében van egy mozgatható betűkkel és nyomdai diszettekkel nyomtatott könyvjegy.¹⁾ Ez az ép állapotban lévő exlibris kézi ollóval 6.3-szor 12 cm nagyságu papirosszalag alakura van körül-vágva. Tartalma: 1.8-szer 11 cm méretben leveles inda-motivumu fejlécben két delfinen egy-egy amorett ül. A fejléc alatt három soros szövegben:

Est spes vita, salus, requies et gloria Christus

A N D R E A E P R A G A I

Cui Deus immensi det gaudia summus olympi.²⁾

Szenczi Molnár Albertnek 1617-ben Oppenheimben megjelent "Postilla Scultetica" művének végére nyomtatott üdvözlő vers aláírásaként jelentkezik "Andreas Pragai de Nemes Kér scripsit Haydelbergae in Pareano 24. Januar. anno 1617."³⁾

Ez a Nemeskérről származott Prágai András miután itthoni tanulását Sárospatakon befejezte,⁴⁾ külső országbeli akadémiára bujdosott. Ugyancsak Molnár Albert 1617 december 1-én Oppenheimben "Secularis concio evangelica" című munkájának Bethlen Gáborhoz intézett ajánló soraiban felsorolja az akkoriban Heidelbergában és Marpurgumban tanult magyar ifjak nevét, a heidelbergiak között nevezvén meg "Andreas Pragai, alumnus Michaelis Orvos Surii affinis sui pastoris ecclesiae Patakinæ" diákot.⁵⁾ Prágai tehát Zsuzsanna nevű nénje utáni sógorának /affinis/: Suri Orvos Mihály. előbb komjáti, azután nagyszombati, majd pedig sárospataki első

1) Ma hihetõleg az Akadémia kolozsvári könyvtárában.

2) Az első és a harmadik sor dült betűkkel, ezekben pedig a szóeleji és közepi "s" betű hosszú "s"-sel szedetett.

3) Dézsi Lajos: Szenczi Molnár Albert naplója. Bp. 1898. 75.

4) Szinnyi József: Magyar írók. XI. 106.

5) SpFüz. 1864: 668. és Sz.Molnár naplója.80.

lelkipásztornak⁶⁾ anyagi támogatásával végezte idegen országbeli tanulását. Bujdosását 1616 tavaszán kezdhette meg, minthogy Heidelbergában Pataki Fűsűs János, Varsányi P. István, Károli András nevű társaival együtt 1616 július 27-én iratkozott be.⁷⁾ Prágai itt Pareus és Alting professzorok irányítása mellett 1616-ban, 1617 június 21-én, 1617 november 1-én, 1618 március 28-án teológiai vitatkozásokat tartott, majd 1617 április 26-án, meg szeptember 27-én tanulótársainak disputációját verssel üdvözölte.⁸⁾ Sok jeles diáktársával együtt különösen Pareusnak volt hűséges tanítványa; vele együtt találjuk a többek között Geleji Katona Istvánt, Gyöngyösi Kiséri Andrást, Boyti Veres Gáspárt, Szilvási K. Mártont, Váczi Pétert, Jászberényi Mátyást, Tállyai Putnoki Jánost, Csepei Sidó Ferencet, Tiszabecsi P. Tamást, Szentkirályi Benedeket és másokat, mint az egykori református magyar egyház következő évtizedekbeli legkiválóbb vezetőit.

Prágai Molnár Albertnek "Secularis concio evangelica" című munkájához hozzákötve, 1617 november 1-én a németországi reformáció százéves évfordulójával kapcsolatosan tartott saját vitatkozását megküldötte Rákóczi Györgynek, aki azután azt 1618 május 12-én Sárospatakon kapta meg.⁹⁾ Látjuk tehát, hogy diákunk, az 1616-18. esztendőkből Heidelbergában tanult s minthogy külső országokbeli tartózkodásáról nincsen több emlékünk, hihető, hogy ekkor haza is tért, magával hozva künn szerzett könyvtárának köteteit. Egészen bizonyos, hogy exlibrisét is ugyanebben az egyetemi városban készítette.¹⁰⁾ Jelmondata különben hosszú időn keresztül általánosan használt szövegkeret, amelybe azután a tulajdonos nevét egyszerűen csak belefoglalták. Ezen kívül a kötéstáblába a tulajdonos betűpárját és az évszám superexlibrisét volt szokásban bele nyomtatni.

Kutatásaim során egynehány olyan könyvre akadtam, amelyben Prágáinak mind a könyvjegye be van ragasztva, mind pedig tábláján

6) Sz. Molnár naplója. 314.

7) SpFüz: 1862: 562.

8) EM. 1911: 350. - RMK. III. 1191, 1195, 1201, 1202. - D. Parei Thesaurus Biblicus. Heidelbergae. 1620?, (A debreceni ref. koll. nagykönyvtárában).

9) Sz. Molnár naplója. 80. - RMK. I. 482; III. 1202.

10) Szerző: Könyvészeti tanulmányok. Kolozsvár, 1942. 56-59.

fent: A -csillag- P, lent pedig 1616, 1617 avagy 1618 évszám van benyomva.

A kolozsvári református kollégium nagykönyvtárában /ma az Akadémia könyvtárában/ leltem az erősen scholasticus, aristotelesi felfogású Keckermann Bertalannak 1613-ban Hanoviában megjelent két kötetes "Systema Systematvm" művét, amelynek első darabjában az előlő őr lap B. lapjára az előbb leírt exlibris pontosan megfelelő párja van beragasztva. A superexlibris 1616-ról van keltezve.¹¹⁾

Azután a Székely Nemzeti Múzeum /ma tartományi múzeum/ könyvtára őrizte volt Mornayus Plessiacus Marlianus F., eredeti nevén: Philippe Seigneur du Plessis-Marly /1549-1623/ reformátussá lett, francia államférfinak, a saumuri protestáns akadémia alapítójának, akit nagy tudományossága miatt a hugenották pápájának is nevezték,¹²⁾ "Mysterium Iniquitatis seu Historia Papatvs" című, 1612-ben Salmurban megjelent művét. E könyv belső borítólapjáról ugyancsak a fenti könyvjegynek mindenben megegyező párját irtam le, ebből azonban a név durván ki volt vakarva, ellenben a superexlibris változatlanul Prágai nevére vall. A könyvkötés évszáma: 1617.¹³⁾

Harmadikként a debreceni református kollégium nagykönyvtárában találtam az 1617-ben Oppenheimben megjelent "Theologo-Philosophicus, in Libros tres distributus, ...collecta, Fratribusq(ve) a Cruce Rosea dictis, dedicata Rudolfo Otreb Britanno" című munkára. Ismeretes, hogy a rózsakeresztesek már a XVII. század elején titkos társaságot alkotva, eredeti céljuk az egyház megtisztítása a gnosztikus miszticizmustól, a skolasztikus orthodoxiától, ellenben a biblia eredeti tisztaságához visszatéréshez irányult.¹⁴⁾ Alapelveik először az 1613-ban Kasselben megjelent "Konfession der Societät der Rosenkreuzer" s az 1614-ben ugyanott nyomtatott "Fama Fraternalitatis" című röpiratokban hozták nyilvánosságra. Eckhardt Sándor azt tételezi fel, hogy a rózsakeresztesség tulajdonképpen nem más, mint a középkori alchimiának egyenes folytatása

11) Könyvtári jelzése: VIII. 209 volt.

12) Meyers Konversations-Lexikon. Leipzig, 1877. XI, 744.

13) Könyvtári jelzése: 109/1612. volt.

14) Meyers Konv.-Lexikon. XIII, 797. - Dézsi Lajos: Világ irodalmi Lexikon. I. 115. lapján Andreá J. B. címszó alatti cikkecske.

és a mind inkább terjedni kezdő szabadkőművesi gondolatokhoz lassanként való alkalmazkodása.¹⁵⁾ Mint külön érdekességre, felfigyelhetünk arra a körülményre is, hogy az 1617-ben Oppenheimban megjelent munkát, mint könyvujdonságot, az ugyanott lakó Szenczi Molnár Albert is bizonyosan olvashatta.

A debreceni könyvtárban talált kötet elülső őrlevelének B lapjára egy kegyetlenül kivakart könyvjegy van beragasztva, amely az előbb ismertetett exlibris fejlécével pontosan megegyezik. Az alatta levő szöveg első sorából... "spes, vita, salus, requies et g...", a második sorból..."NDR"..., a harmadikból pedig csak... "sum"...szócsonk maradt meg. Ezzel szemben azonban a kötet fehér hárttyakötésén fent: A -csillag- P, lent pedig: 1 6 1 8 évszám van benyomva.¹⁶⁾ Bizonyos tehát, hogy ez is Prágai könyvtárának egyik kötete volt, amelynek azután későbbi tulajdonosa - a bejegyzések szerint - "Caspari P. Miscoicini - S. Patachini - 1649.", majd alább "Stephani P. Miscoicini". Az utóbbi az erősen orthodox felfogású Miskolczi Csulyak István lizskai lelkipásztor, zempléni esperessel, az előbbi pedig a fiával volt azonos. Ilyenképpen megtaláltuk e könyvnek Prágaitól kiindult vándorutját is. Ugyanis az ő névjét, az özvegyen maradt Suri Orvos Mihálynéét 1635-ben ugyanez a Miskolczi Csulyak István vette feleségül s ezért Prágának az 1636. esztendő eleje táján bekövetkezett halála után maradt hagyatékából jutott a sógora könyvtárába.¹⁷⁾

Ha most már e három könyvet mérlegre tesszük, Keckermann munkájáról megállapítható, hogy az orthodox egyház által elfogadott, sőt megkövetelt vezérkönyv, ellenben különösen a harmadik, a skolaszticizmustól való tisztogatás, sőt - mondhatjuk - a puritánus elvekkel nem egy tételben rokon gondolkozás terméke. Számítsuk ehhez még hozzá, hogy a könyv első tulajdonosa Szenczi Molnár Alberttől gondjaiba vett ifju gárdához tartozott, akivel azután, mint szerencsi prédikátorral, kassai lakozása idején is, nem egyszer

15) Eckhardt Sándor: Magyar rózsakeresztesek. Minerva, 1922. 210. és 219.

16) Könyvtári jelzése: F. 648.

17) Zoványi Jenő: Adatok Prágai András életéhez és működéséhez. ItK. 1941: 180-82. - Bán Imre: Fejedelmeknek serkentő órája. It. 1958: 360-73.

volt alkalma találkoznia.¹⁸⁾

Ha mindezt tekintetbe vesszük, bárha pozitív tényekre aligha támaszkodhatunk, a következtetések alapján azonban mégis nagyon érdekes képet állíthatunk magunk elé, különösen ha ezenközben Bánffy-Hunyadi János alchimistára, a londoni Gresham kollégium kémiai professzorára is gondolunk.

Prágaival kapcsolatosan még egy további emlékekkel is rendelkezünk. Ugyanis a kolozsvári református kollégium nagykönyvtára egy olyan kötetet őrizett meg, amelyben a következő bejegyzés olvasható: "Eruditionis et morum nobilitate conspicuo Juvenj Dno Stephano P. Tolneo Praeceptoris Spectabilis ac Magnifici Dni Dni Joh. Listy in Schola Patakina strenuo, et Amico unico dilecto mittit Heidelbergae And. Pragaj."¹⁹⁾

E feljegyzésből megtudjuk, hogy Prágais a későbbben erősen puritánusellenes Tolnai Pap István, öregbik Rákóczi György sárospataki udvari papja, diákkorukban kedves jóbarátok voltak. E könyvet különben Prágai az 1616-18. évek valamelyikében küldötte haza Tolnainak, aki ekkor a pataki iskolában tanuló báró Listy Jánosnak tanítója vala.²⁰⁾

Még egy másik könyv is maradt meg a kollégium nagykönyvtárában; ennek superexlibriseként A P betűpárt és az 1616 esztendőt találjuk, mignem a címlapra "And. Pragaj" saját kezű tulajdonosmegjelölést írta.²¹⁾

/Egy részlete megjelent a "Könyvésze-
ti tanulmányok" c. füzet 56-57.
lapján./

18) Sz.Molnár naplója. 86. - RMK. I. 546.

19) Könyvtári jelzése: Q. 39. sz. volt, ma az Akadémia kolozsvári könyvtárában van. A könyv címét ma nem tudom, mivel az 1934 évi előzetes adatgyűjtés alkalmával nem jegyeztem le.

20) A kötet további tulajdonos-bejegyzései: "Michaelis Varadi mp" - "Ex libris Francisci Zemliny. Emptus 3, Flor. Ann: 1675 Die 7 Febr." - "Ex libris Francisci Zemlény Comparatus Claudiopoli justo pretio." Meg kell jegyezmem, hogy a kolozsvári subscribáltak névsorában nevét így találjuk: "Franciscus Zemlényl satisfecit, profectus ad Academias." /"Nomina studiosorum collegii Claudiaci." 6.lap./ A leydai akadémia anyakönyvében 1684 aug. 28-án van bevezetve: "Franciscus Zemley Hung(arus.. Annorum) 26, T(heologiae studiosus)" /Archiv. N.F. XVI, 217./

21) Könyvtári jelzése: VIII. 209.